

Māriete Šadurska

FRAZEOLĒGIJA DANSKOVĪTES LUGĀS

Pētījums par Danskovītes (īst. vārdā Anita Ločmele) lugām ir tapis 2013.–2014. gadā, pētot Danskovītes lugu komismu maģistra studijās. Raksts ir daļa no maģistra darba „Komisma elementi Danskovītes lugās” (2014, darba vadītāja Dr. philol. Ilga Šuplinska, konsultante Mg. philol. Sandra Ūdre).

Atslēgas vārdi: Danskovītes lugas, komisms, lingvokulturoloģija, frazeoloģija.

FRAZEOLĒGIJA IN DANSKOVĪTE'S PLAYS

Frequently used phrases in Danskovīte's plays help to create a typical cultural landscape of Latgale, at the same time a wide range of stylistically expressive vocabulary, most often verbal phrases, and the predominance of poetic comparisons outline the individual writing style of this author. Dramatic work of Danskovīte, which is chosen as the source of phraseology of the research in question, is an area that has not been explored until now.

The source of the research consists of 15 plays, 10 of which are available to the readers, “Ontans i Anne” (5 parts), “Sīvasmuotes senču laiki” (3 parts), “Tāva meitas” and “Duorgīs pierkums” (Danskovīte 2008) and five manuscripts of plays: “Lauku kūrorts pilsātnīkim”, “Ontans i rodne”, “Ontans i sābri”, “Ontans i Zīmassvātīki” and “Prece ai zatanu”.

The aim of the research is to analyse the language of Danskovīte's plays (phraseology, comparisons, stylistically expressive lexis), revealing the dominant features of the comic.

In order to analyse the language of the comic and the features of language as a cultural phenomenon, the linguacultural approach was selected and studies in phraseology were applied.

In its turn, the method of receptive aesthetics was used for questionnaires in order to find out the attitude of the respondents towards the plays of Danskovīte, their popularity, as well as to highlight the most characteristic elements of the comic, since, in accordance with the basic principles of receptive aesthetics, text does not have a single meaning – the meaning is formed in the process of interaction between the text and the reader; and a literary work exists as a literary work only in the process of reading and perception and helps to understand that the text is rooted in

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3066>

the communication system and depends on the functioning of the society.

For this study, phraseological equivalents in the Latgalian language were searched in “Kalupes izloksnes vārdnīca” (Dictionary of Kalupe vernacular, 1998), in the materials of the Congress of Latgalistics and in the “Latgolys lingvoteritorialo vuordineica” (Latgale lingvoterritorial dictionary, 2012). In the Latvian literary language, however, phraseological equivalents are sought in the Kārlis Mīlenbahs’ and Jānis Endzelīns’ “Latviešu valodas vārdnīcā” (Dictionary of the Latvian language) (1923–1932) and “Latviešu valodas frazeoloģijas vārdnīca” (Dictionary of Latvian phraseology, 2000).

In the plays of Danskovīte, about 250 phraseological expressions are excerpted, of which 40% are constructions made by author’s lexical modifications, 31% – traditionally used phraseological units, 23.3% – author’s idioms, 2.4% – author’s semantic modifications, 3.3% – author’s grammatical modifications. It should be noted that 42% of all excerpted units are constructions that include comparisons, where the most part includes a component that identifies a feature from the world of animals, often ascribing animal conduct and properties to a person.

Authors’ idioms are used occasionally, functioning only in literary works of the given writer, and they do not have equivalents in the phraseology of the Latvian or other languages. The study of modifications of phraseological units is important in view of the fact that such idioms in the plays of Danskovīte make up about 70% of the total number of all types of set phrases in general; only 30 phraseological units exist in a standardized form, thus most of the existing set phrases in Danskovīte’s plays form the transformations of prescriptive phraseology of all kinds – grammatical, lexical and semantical. The number of modifications includes author’s own phraseology – idioms, which determine the formation of the phraseological expression and specific style of writing.

Conceptually, prescriptive phraseological units are understood in terms of stable and traditionally established word combinations, the common meaning of which is different from the meaning of individual components of the phrase.

The main methods of creating comic effect in terms of prescriptive phraseology are mostly comparisons, for example, kuo cītumnīks (like a prisoner), kuo bomzs (like a beggar), kuo iz pasyutiejuma (by order), kuo diele (like a leech), kuo myusa (like a fly), kuo troks (like mad). There are also other methods at the basis of the phraseology of Danskovīte’s plays, but it is difficult to find a common characteristics, since their differences are nuanced and context specific.

Viewing the lexical modifications by keyword, it is obvious that combinations with the components of tongue, head and eye are represented most often.

The second type of transformations consists of phraseological units, which change the grammatical features in author’s language. As already mentioned, they are fewer in number.

One of the characteristics of the grammatical modifications is the addition of prefixes that deny the activity specific to the object or subject, or, on the contrary, reinforce such activity, for example, like in the phraseological unit borrowed from Russian: наступить на хвост > iz astes (na)izkuopt.

Semantic variations change the meaning of phraseological units, although any modification more or less strongly promotes the departure of the idiom from its main meaning registered in dictionaries, however, this modification is more pronounced in terms of the change of meaning. Analysed in this study are the semantic modifications of phraseological units: kuo syvāns (like a piglet) and kuo bārns (like a child).

Danskovīte applies several ways of creating comic effect: misapprehension and comic action and behaviour revealed in a grotesque manner; exaggeration and comic language, peculiarities of pronunciation, associations, epitomized language and misunderstandings.

Keywords: Danskovīte's plays, the comic, linguacultural studies, phraseology.

Ievads

Danskovītes lugās bieži lietotie frazeoloģismi palīdz radīt tipisku Latgales kultūrainavu, tajā pašā laikā plašs stilistiski ekspresīvās leksikas, biežāk tieši verba, un poētisko salīdzinājumu pārsvars iezīmē autorei individuālo rakstības stilu.

Valodā saglabātās un atšifrētas smalkākās kodejuma nianšes var sniegt daudz informācijas par tās lietotājiem. Mūsdienu lingvokulturologi un kognitīvie lingvisti frezeoloģismu atzīst par vērtīgāko izpētes materiālu, jo tie, *atspoguļojot savā semantikā garo tautas kultūras attīstības procesu, fiksē un nodod no paaudzes paaudzē kultūras attieksmes un stereotipus, etalonus un arhetipus* (Маслова 2004: 204).

Par konkrētā pētījuma frazeoloģijas avotu izvēlēta Danskovītes dramaturģija ir līdz šim nepētīta joma. Skatuves darbības atklātās sadzīves situācijas, dialogi reprezentē latgaliešu domāšanas veidam atbilstošu parādību uztveri, pasaules skatījumu caur priekiem un bēdām. Kā atzīst pati Danskovīte, tad *apzināti lugās lieku iekšā mūsu pusei raksturīgos vārdus, kurus esmu dzirdējusi no saviem vecvecākiem. Lugas rakstu baltinaviešu izloksnē, jo tās citas nepārzinu. Tālāk, uz Preiļu, Rēzeknes un Daugavpils pusi runā citādi, bet tā nekad nebūs, ka latgalietis latgalieti nesapratīs, lai gan par dažiem mūsu vārdiem brīnās* (Blaua 2010: 10).

Pētījuma avotu veido 15 lugas, no kurām lasītājiem ir pieejamas 10 – „Ontans i Anne” (5 daļas), „Sīvasmuotes senču laiki” (3 daļas), „Tāva meitas” un „Duorgīs pierkums” (Danskovīte 2008), un piecu lugu manuskripti: „Lauku kūrorts pilsātnīkim”, „Ontans i rodne”, „Ontans i sābri”, „Ontans i Zīmassvātki” un „Prece ai zatanu”.¹

¹ Šobrīd lugas var lasīt izdevumā Danskovīte „Ontans i Anne” [Rēzekne, 2015].

Pētījuma mērķis – analizēt Danskovītes lugu valodu (frazeoloģismus, salīdzinājumus, stilistiski ekspresīvo leksiku), atklājot dominējošās komisma iezīmes.

Lai analizētu lugu valodas komismu un valodas kā kultūras fenomena īpatnības, tika izmantota lingvokulturoloģiskā pieeja (Маслова 2004), skatīti pētījumi frazeoloģijā (Laua, Veisbergs, Баранов, Добровольский).

Savukārt receptīvās estētikas metode izmantota anketēšanai, lai noskaidrotu respondentu attieksmi pret Danskovītes lugām, to atrazīstamību, kā arī izceltu raksturīgākos komisma elementus, jo saskaņā ar receptīvās estētikas pamatprincipiem, tekstam nav vienas vienīgas nozīmes – nozīme veidojas, tekstam mijiedarbojoties ar lasītāju, un literārs darbs eksistē kā literārs darbs tikai lasīšanas un uztveršanas procesā, un palīdz saprast to, ka teksts sakņojas sakaru sistēmā un ir atkarīgs no funkcionēšanas sabiedrībā: *Literatūras vērtība netiek saskatīta pašā tās pastāvēšanā, bet gan tās lasīšanā un saprašanā, pieņemot fenomenoloģijas postulātu, ka objekts nevar pastāvēt bez subjekta. Teksts ietver sevī pamanāmu un slēptu elementu sistēmu, kas ļauj to saprast lasītājam. Ja šo savdabīgo signālu nebūtu, nebūtu iedomājama arī lasītāja un teksta komunikācija* (Lukaševičs 2007: 29).

Pētījumam tika ekscerpētas ~250 frazeoloģijas vienības,² ko veido gan tradicionāli par frazeoloģismiem atzītie vārdu savienojumi, kuru nozīme saistīta ar visa savienojuma vai komponentu nozīmes pārnēsumu, gan latviešu valodniecībā par frazeoloģismiem neuzskatītie vārdu savienojumi, kuru nozīme veidojas analītiski – no komponentu nozīmēm (Laua 1992: 25).

Par problēmu var uzskatīt to, ka nav latgaliešu frazeoloģijas leksikogrāfiska apkopojuma, lai frazeoloģismu klasificētu kā latgaliešu valodā plaši lietotu, autora modificētu vai autora okazionālismu, jo *latgaliešu valodas frazeoloģija vispār nav sistematizēta (atsevišķi gadījumi fiksēti vārdnīcās), vienīgi var meklēt to izpaušmes pierakstītajos folkloras tekstos, kā arī noteikt tradicionālos frazeoloģismus, balstoties uz salīdzinājumu ar latviešu valodas frazeoloģismu vārdnīcu* (Šuplinska 2009: 150).

Pētījumā frazeoloģismu ekvivalenti latgaliešu valodā meklēti „Kalupes izloksnes vārdnīcā” (Reķēna 1998), Latgalistikas kongresa materiālos un „Latgolys lingvoteritorialajā vuordineicā” (2012). Savukārt latviešu literārajā valodā frazeoloģismu ekvivalenti meklēti Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā” (1923–1932) un „Latviešu valodas frazeoloģijas vārdnīcā” (2000). Īpaši jāizceļ žurnāls „Dzeive” (1958: Nr. 33.–40.), kur sniegts neliels latgaliešu valodas frazeoloģismu apkopojums. Frazeoloģisma modifikāciju konstatācijai izmantota Anatolija Baranova (*Анатолий Баранов*) un Dmitrija Dobrovoļska (*Дмитрий Добровольский*) izstrādātā autora idiomātikas tipoloģizācija (Баранов, Добровольский 2008: 495–511).

² Pilnā apjomā pielikumu var skatīt Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas bakalaura darbu arhīvā. Šajā pētījumā ir izmantoti tikai piemēri atsevišķu valodas vienību raksturojumam.

Frazeoloģismi ar ekvivalentiem saukti par preskriptīviem. Bez ekvivalentiem saukti par autora idiomām. Savukārt varianti ar citu komponentu kvalificēti par autora leksiskām modifikācijām, nozīmes maiņa – par autora semantisku modifikāciju, dažviet konstatējama arī autora gramatiska modifikācija. Frazeoloģismi, kas Danskovītes lugās gan formas, gan nozīmes ziņā parādās vairākās reizes, saukti par autores frekventālīgām.

No stilistiskās ekspresijas viedokļa Danskovītes lugās dominē sarunvalodas frazeoloģismi, jo frazeoloģismu galvenais avots un lietošanas sfēra ir sarunvaloda, kur par varianta pazīmi var izdalīt kādu atsevišķu tēlu (gleznu). Tādējādi var runāt par autores frazeoloģismu sinonīmiem, kur sinonīmi ir frazeoloģismi ar dažādiem tēliem un vienādu (vai nianšes atšķirīgu) nozīmi, ar dažādu stilistisko nokrāsu un dažādu gramatisko struktūru, jo, *lai arī kādi kritēriji frazeoloģismu noteikšanā tiktu izvirzīti, pilnīgi izvairīties no subjektīvisma materiāla atlasē nav iespējams, jo vārda leksiskā nozīme ir sarežģīta valodas parādība un starp brīviem vārdu savienojumiem un frazeoloģismiem ir daudz pārejas pakāpju* (Laua, Ezeriņa, Veinberga 2000: 6).

Ārēji (formāli) frazeoloģismu raksturo vismaz divvārdu struktūra – viens vārds neveido frazeoloģismu. Frazeoloģisms vienmēr ir vārdu *savienojums, vārdu komplekss* (Ozols 1959: 201). Līdz ar to *frazeoloģisma būtība ir saturā, kas stāv pāri komponentu leksiskajām nozīmēm, t. i., pārsemantizējumā, bet frazeoloģismi nav nejausi vārdu savienojumi. Pārsemantizējuma pamatu veido vārdu savienojums ar savu tiešo saturu, bet frazeoloģisma nozīme ir cita, tomēr tai sakars ar tiešo saturu un asociācijām par to* (Laua 1992: 28). Tieši tādēļ liela nozīme ir frazeoloģismu ekspresivitātei, kas daļēji izriet no frazeoloģijas būtības, tās pastāvēšanas pamata – tēlainības.

Lai noskaidrotu Danskovītes lugu valodas iedarbību uz lasītājiem (skatītājiem), tika veikta arī aptauja, kurā respondentiem bija jāatbild, kāds visspilgtākais izteiciens, frazeoloģisms vai salīdzinājums viņiem visvairāk ir palicis atmiņā pēc lugu noskatīšanās. Apkopojot datus (100 respondenti), var secināt to, ka autores valoda ir kolorīta. Ir grūti atrast frazeoloģismus vai izteicienus, kas atbildēs atkārtotos vairākas reizes.

Par autores valodas bagātību var spriest arī pēc tā, ka 34 respondenti nevarēja nosaukt kādu konkrētu frazeoloģismu vai izteicienu, tam par iemeslu minot to, ka *viss ir smieklīgs; tur daudz bija, grūti atcerēties; nav kāda konkrēta; neatceros; vīns lobs teicīgs par olu beja, bet navaru atguoduot, a vyspuor tī ir tik daudz lobu teicīņu, dūma gryudu, ka gryušai vysu atguoduot, kod tu vysu laiku smejis* u. c., kas norāda uz to, ka lasītājs (skatītājs) bieži vien vairāk vēro aktieru darbības tēlojumu apvienojumā ar valodu, baudot, izdzīvojot lugu kā stāstu, tādējādi necenšoties kaut ko apzināti piefiksēt un atcerēties, ko pierāda arī fakts, ka daudzi respondenti lugu iestudējumus skatās *latgaliešu valodas un komiskās valodas dēļ*, kā arī *lai atrautos no ikdienas un atpūstos*.

Salīdzinot respondentu atbildes, jāsecina, ka sieviešu vidū galvenokārt dominē

frazeoloģismi un izteicieni, kas parādās ar kādu noteiktu izteikuma mērķi, pirmkārt, izsaka jautājumu, piemēram, *Kas es deļ teļa būri taisīšu?*, *Kas tu sprosta?*, *A ka golvā suop, moš rumka tod juoraun?*, *Kai ierzeļs čarstiesīs ap buobom?*, *Voi tod es kotru nedeli deļ suņa pierti kurynuošu?* u. c., tādējādi norādot uz to, ka Danskovītes lugu valoda ir publiku uzrunājoša tieši savas ekspresivitātes dēļ.

Otrkārt, frazeoloģismi, izteicieni, kas izsaka izsaukumu, piemēram, *Ūlis as atgrīžšu!*; *Runoj, gads vacīs!*; *Oi, cik šmuki, Onton, cik romantiski!*; *Oj, Anneit!* u. tml., tādā veidā norādot uz to, ka respondentes vairāk iedziļinās tēlu savstarpējās sarunās, dialogos, kas pauž viņu savstarpējās attiecības, savukārt izsauksmes vārds *oi!* ir viens no tiem, kas lasītājam (skatītājam) liek izteiktajai frāzei vēl vairāk pievērst uzmanību, jo rada intrigu par to, kas tad sekos aiz šīs leksēmas.

Gan sievietes, gan vīrieši savās atbildēs bija fiksējuši frazeoloģismus, kas raksturo attieksmi pret vienu vai otru dzimumu. Vīrietis (visbiežāk Ontans), pirmkārt, tiek salīdzināts ar dzīvnieku vai pat mitoloģizētu personāžu, piemēram, *Ontans ād kuo cyuka* un otrādi *vepris nav puiss, jis ir tikai puspuiss*, kā arī uzrunas formā *čorts vacīs*.

Otrkārt, izteicieni, kas izsaka draudus kādam personāžam ar mērķi viņu fiziski ietekmēt, piemēram, *Ūlis atgrīžšu!*, kur izsmieta arī vīrieša reproduktīvo orgānu funkcionēšanas spēja – *jam aparats nastrodoj*, un pajokots par to, kāda ir vīriešu vieta sabiedrībā – *veirīši kai guļbys šķirojami treis čupōs: ādami, sāklis i cyuku buļbi*.

Treškārt, izteicieni, kas atklāj kādus cilvēka netikumus, piemēram, alkohola lietošanu un ar to saistītajām izdarībām – *izdersim par tū, ka nasaprotom, par kū izdersim; raun ūtrū, tūlaik i saprassi*.

Ceturtkārt, stereotipiski izteicieni, kas attiecināmi uz sievieti, piemēram, *naēd tik daudz cukura, vusi smadzani izkaļss; Anne brauc, ka sprakst vīn; troka buoba*.

Jāatzīst, ka daudzi frazeoloģismi ir tieši Ziemeļlatgalei raksturīgi, kas fiksēts arī anketās, proti, ir norādīts, ka līdz Danskovītes lugu lasīšanai/ redzēšanai daudzi izteicieni nav bijuši zināmi.

Preskriptīvie frazeoloģismi

Ar jēdzienu preskriptīvie frazeoloģismi tiek izprasti stabili un ar tradīciju nostiprinājušies vārdu savienojumi, kuru kopnozīme atšķiras no tās nozīmes, kas veidojas no atsevišķiem savienojuma komponentiem.

Frazeoloģismus bieži vien veido metaforiskas gleznas, kas tiek izmantots kā frazeoloģisma tēlainis pamats. Šādas gleznas var veidot plašu objektu un parādību loks. Lugās pastāv tādi frazeoloģismi, kuru tēli ir saistīti ar reālo dzīves īstenību, proti atklāj cilvēku sadzīves reālījas un situācijas, kuras nākas „izjust” uz savas ādas visu paaudžu pārstāvjiem, piemēram, *kuo cyuka, dzeivuot kuo nīrei pa taukīm, plyka kuo baznīcas žurka, kuo bez rūku, slīkas tacynuot, kuo suns, kuo ai ciervi nūcierst,*

nūlikt karūti, pasleidēt kuojai, kuo cymds ai rūku, acs kuo kačam, siedēt iz kokla, vīns kuo pierksts u. c.

Galvenie komisma veidošanas paņēmieni preskriptīvajai frazeoloģijai lugās lielākoties ir salīdzinājumi, piemēram, *kuo cītumnīks, kuo bomzs, kuo iz pasyutiejuma, kuo diele, kuo myusa, kuo troks* u. c. Frazeoloģismu pamatā lugās ir arī citi to veidošanas paņēmieni, tomēr tiem sarežģīti ir atrast kopsaucēju, tā kā to atšķirības ir niansētas un atbilst kontekstam.

Spilgtu emocionālo nokrāsu iegūst tādi preskriptīvie frazeoloģismi, kas tiek pieminēti slenga vārdnīcā un daži tādi piemēri minami arī Danskovītes rakstības stilā, kā, piemēram, *syudus pītaisiet, māslus pītaisiet*, kuriem piemīt sarunvalodai raksturīga emocionālā nokrāsa, tādējādi tie arī ir būtiski tēlotās vides atklāšanā.

Frazeoloģismu modifikācijas

Danskovītes lugās ir ekscerpēts ap 250 frazeoloģisko izteicienu, no kuriem 40% ir konstrukcijas, ko veido autores leksiskās modifikācijas, 31% – tradicionāli lietotie frazeoloģismi, 23,3% – autores idiomātika, 2,4% – autores semantiskās modifikācijas, 3,3% – autores gramatiskās modifikācijas. Jāatzīmē, ka 42% no visām ekscerpētajām vienībām ir konstrukcijas, kas iekļauj salīdzinājumus, kur lielākā daļa ietver komponentu, kas nosauc kādu dzīvnieku pasaules pazīmi, tādējādi bieži vien cilvēkam pielīdzinot dzīvnieciskus izgājienus un īpašības.

Autora idiomās tiek lietotas okazionāli, funkcionējot tikai dotā rakstnieka literārajos darbos, kā arī tām nav ekvivalentu latviešu valodas un citu valodu frazeoloģijā. Frazeoloģismu modifikāciju izpēte aktualizējas, ņemot vērā to, ka šādas idiomās Danskovītes lugās sastāda ceturto daļu visa frazeoloģismu veidu skaita kopumā, tikai 75 frazeoloģismi (30%) pastāv normētā formā, tādējādi lielāko daļu esošo frazeoloģismu Danskovītes lugās veido preskriptīvo frazeoloģismu pārveidojumi, kā gramatiski, tā leksiski un semantiski. Modifikāciju skaitā ietilpst arī autores radītie frazeoloģismi – autora idiomās, kas nosaka frazeoloģiskās izteiksmes un īpatnējā rakstības stila veidošanos.

Autora leksiskās modifikācijas

Pirmais modifikācijas veids sevī iekļauj tos gadījumus, kad lielākā vai mazākā mērā mainās frazeoloģisma komponentu sastāvs. Šim pārveidojumam raksturīgās pazīmes ir preskriptīva frazeoloģisma viena vai vairāku komponentu aizstāšana ar kādu citu.

Tā kā pētījuma mērķis ir noskaidrot dominējošās komismu veidojošās valodas likumsakarības, tad par primāro tiek uzskatītas tās autora leksiskās modifikācijas, kas rada komismu.

Skatot leksiskās modifikācijas pēc atslēgas vārda, var konstatēt, ka kvantitatīvi

vairāk ir pārstāvēti savienojumi ar komponentiem *mēle* un *golva*:

1) *turēt mēli aiz zobiem* > *turiet mieli* (*Veiramuote: Nikuo nabeja. Es toža līcinīca. Reviesi i man duorzus – tūlaik turiešu mieli*, Danskovīte 2008: 197), kur autore ir izlaidusi veselus divus komponentus, tādējādi saglabājot tikai divvārdu savienojumu;

2) *kulstīt mēli* > *buozt mieli* (*Anne: Kū tu buoži mieli, kur naivāk. Lai vaira napīminietu Miles vuordu*, Danskovīte 2008: 105), kur autore ir mainījusi verba komponentu, kas ir mazāks ekspresīvs tieši darbības veikšanas procesā, bet tēlainības ziņā sniedz komismu;

3) *voduot mielis* > *ai mieli braukt* (*Veiramuote: Livkai tožo naivāk cik daudzi ai mieli braukt. Myusu bārnus ituo suoka līliet*, Danskovīte 2008: 131), kur autore ir ne tikai nomainījusi verba komponentu, bet arī pievienojusi tam partikulu *ai*, kas ne tikai piešķir darbības objektam noteiktu funkciju veikšanu, proti, tas kļūst par darbības veikšanas līdzekli, nevis mērķi;

4) *trīt mēli* > *ai mieli nūgludynuot* (*Zita: Izbeidz, itys beja par troku! (Valk muoti) Ejam, Lidij, pi juo, mieginuosem tū situaceju lobuot. Es ai mieli prūtu vusu nūgludynuot*, Danskovīte 2013e: 8), kur autore frazeoloģisma oriģinālam ir pievienojusi veselus divus komponentus, pastiprinot darbības procesualitāti;

5) *trīt mēli* > *puormozguot ai mieli* (*Pīters: Atsyutiešu tev Mari pa pašam vokaram – tei runoj kuo aizvastuo, vusus jaunumus puormozguos ai mieli*, Danskovīte 2013c: 4), kur komponentu nomaiņa norāda uz objekta funkciju maiņu.

Daudzveidīgi autores frazeoloģismu modifikācijās ir izmantots arī atslēgas vārds *golva*:

1) *viena roka nezina, ko otra dara* > *vīna golva nazyn, kū ūtruo dora* (Ļīva: *Es tev soku – sorgojīs juo, jam vīna golva nazyn, kū ūtruo dora*, Danskovīte 2008: 165). Nomainot *roku* uz *golvu* tiek radīts komisms tieši divdomības dēļ, kas rodas, to pielīdzinot, ne tikai cilvēka ķermeņa smadzeņu daļai, bet raisot asociācijas arī ar vīriešu reproduktīvo orgānu. Savukārt īpašības vārda nenoteiktās galotnes nomaiņa uz noteikto norāda uz darbības objekta konkretizācijas pazīmēm;

2) *uzkrīt* kā sniegs uz galvas > *kuo snīgs iz golvas* (*Lūcija: Cerams, ka saniemi munu viestuli, Annīt, nabyušu tev kuo snīgs iz golvas, vasals, Ontan*, Danskovīte 2013d: 3), kur autore frazeoloģismu ir reducējusi;

3) *caura galva* > *golvas vītā caurojīs spaņs* (Ļīva: *Es tev soku – sorgojīs juo, jam vīna golva nazyn, kū ūtruo dora, a ka dela ir par dzeramū, jam golvas vītā ir caurojīs spaņs*, Danskovīte 2008: 165), kur viena komponenta vietā tiek pievienoti veseli trīs, komisms rodas, pastiprinot izteikuma tēlainību;

4) *vējš galvā* > *viejs pa golvu skraida*, kur leksiskā modifikācija ir veikta ar divu komponentu „pieaudzēšanas” paņēmieni;

5) *ielaid tik blusas kažokā* > *īlaist toļķin vuti golvā* (Ļīva: *Jī brauks iz teni kuo iz*

munuom muojom. Veiramuote: Saceju? Saceju tev? Īlaid toļkin vuti golvā, Danskovīte 2008: 195), kur modifikācija tiek veikta divos frazeoloģismu komponentos – gan darbības objektā, gan tā izpausmes telpā, kur komisms tiek panākts frazeoloģisma pietuvināšanu reālajai dzīves īstenībai, kas konkrētajā darbā ir cilvēka ķermeņa telpa, proti vispārinātais *kažoks* kļūst par konkrētu *golvu*.

Savdabīgas modifikācijas ir vērojamas arī tādos frazeoloģismos kā *zvīc kuo zyrgs* > *smītīs kuo zyrgam* (Līva: Jā, a deļ kuo *smejīs kuo zyrgs? Jurs: Man tuods parodums, nanemet vārā*, Danskovīte 2008: 198) un *zvedz ka ķēve* > *krākt kuo ķievei* (*Ontans: A jis nu apkels apčiers, i ruoda, ruoda. Anne toļķin krāc kuo ķieve* Danskovīte 2008: 198). Pirmajā modifikācijā vērojama gan verba formas komponenta nomaiņa uz daudz ekspresīvāku tā asociativitātes dēļ, savukārt nomainot darbības objekta galotni, tiek radīta nomena locījuma maiņa, pastiprinot tēlainību. Otrajā modifikācijā situācija ir līdzīga – darbību raksturojošais komponents tiek nomainīts pret emocionāli ekspresīvāku.

Frazeoloģisma vairāku komponentu aizvietošana ar citu komponentu arī tiek izmantota leksiskajās modifikācijās, piemēram, *naudas kā spaļu* > *naudas atryudzyn* (*Anne: (pīsynt Ontanam). Toš tev naudas beja atryudzyn, vareji kuodu kūpeju panimt, navādzātu komuoītīs*, Danskovīte 2013d: 4), kur komismu rada leksēmas *atryudzyn* semantika, kas norāda uz pārmērībām, kas radušās ēšanas procesā.

Dažos gadījumos tiek konkretizēts darbības veicējs, piemēram, *brīvs kā putns* > *kuo ierglis dabasūs* (*Ontans: [...] Ešu kuo ierglis dabasūs – gribu guļu, gribu struodoju* Danskovīte 2008: 8.), arī šādā piemērā: *Anne: Par daudzi nu tuos preciešonus sarunuom nūzabeida. Jis jou man sacie – grybs byut breivs kuo ierglis dabasūs*, Danskovīte 2008: 10, tādējādi rodas papildasociācijas, jo ērglis ir spēcīgs, neatkarīgs putns.

Autores leksikai ir raksturīga arī vairāku idiomu komponentu pievienošana, piemēram, *sūkt asinis* > *pādejū ašņa pili izsyukt* (*Ontans: Tys trokīs Reigas vampirs! Jei tok man pādejū ašņa pili izsyuks ai sovu dresiešonu! Nā! Es lobuok pats sevi pīzavieršu, to byus kod mīrs*, Danskovīte 2013d: 2). Komisms tiek panākts ar frazeoloģisma emocionālās iedarbības pastiprināšanu tieši ar konkretizāciju.

Autores leksikās modifikācijas ar atslēgas vārdu *acs* parādās tādā frazeoloģismā kā *aizlīt acs* > *pīzalīt da ocu* (*Sīvasmuote: Pareizi, lai garšoj. Navā jou juopīzalej da ocu*, Danskovīte 2008: 169). Verba *aizlīt* prefikss *aiz-* nomaiņa uz *pī-* norāda uz tajā izteiktās darbības pabeigtību, savukārt pretējo nozīmi rada prievārda *da* lietojums, kas savukārt savienojumā ar nomenu rada nesasniedzamību, proti darbība nesasniedz vēlamo maksimumu, kas tiek panākts frazeoloģisma pamatformā, tādējādi manipulējot ar recipienta gaidu horizontu, kas arī rada komismu.

Vēl viens autores idiomātikai raksturīgs leksiskās modifikācijas veids ir gan komponenta nomaiņa, gan pamatformā esošā verba uzbūves maiņa, piemēram, *sagrozīt galvu* > *smadzanus pagrūziet* (*Mare: Kuo byutu, ka mes ai sovu saimi suoktu*

jam *smadzanus pagrūziet iz tovu pusi, piec pīna jis pa divi, treis reizes nedēlie atīt*, Danskovīte 2008: 13), kur komponenta *golva* nomaiņa norāda uz konkretizāciju kā daļas izcēlumam no veselā, savukārt prefiksa *sa-* nomaiņa uz prefiksu *pa-* norāda uz darbības nepabeigtību.

Interesanta modifikācija vērojama tādā frazeoloģismā kā *sirds kāpj pa muti laukā* > *sirds aizplaušu aizkreit* (*Anne: Man nu bailes sirds aizplaušu toš aizkrytuse*, Danskovīte 2008: 85), kur modifikācija ir veikta gan ar vairāku komponentu nomaiņu, gan objekta darbības vietas mainīšanu, proti, tiek ierobežota izpausmes telpa. Līdz ar to izmaiņas ir arī frazeoloģisma uztveres semantikā: pirmajā gadījumā ir aktīva pozīcija, nevar savaldīt emocijas, otrajā – pasīva, jo sirds it kā pazūd, apstājas.

Komismu pastiprinoša ir arī frazeoloģisma *kā muša uz medu (medus podu)* > *kuo koza iz meizalu* (*Ontans: Annes vadakla troka iz tūs sulu, kuo koza iz meizalu*, Danskovīte 2008: 85) modifikācija, kur ar komponentu nomaiņu tiek panākta pilnīgi cita, daudz spēcīgāka leksēmas tēlainība. Uz to norāda, pirmkārt, darbības subjekta nomaiņa, jo oriģināla subjekta vizuālais izskats un izmēri ir pilnīgi savādāki un daudz reižu lielāki nekā autores lietojumā, tādējādi komisms tiek radīts tieši šīs neatbilstības dēļ. Otrkārt, objekta nomaiņa uz citu norāda uz tā rašanās avota vietas kontrastu un pilnīgi savādāko tā funkcionalitāti ikdienas lietojumā (*meizali* – urīns), kur spēcīgs komisms tiek panākts ar pašu leksēmas skanējumu, kā arī semantiski no patīkama spēcīga kairinātāja uz visai nepatīkamu.

Spēcīga ekspresivitāte parādās frazeoloģismos *dot pa aci* > *maukt par aci* (*Atīt Oskars. Iz acs zylums) Oskars: Labreit! Emīlija: Vui, Dīviņ! Kas ta tev īmaucs par aci?* Danskovīte 2013a: 3) un *salepeit par aci* (*Oskars: Da beja vīna nu Bolvu. Bučuotīs i doncuot jai ai mani patyka, a da gola kluot natyku [...] Vot i salepeja par aci*, Danskovīte 2013a: 3), kur leksiskā modifikācija ir veikta ar divu komponentu nomaiņu. Piemērā ar *salepeit* ir uzsvērtā pabeigta darbība, uzsvērts konflikta iznākums.

Leksiskās modifikācijas parādās arī tādā frazeoloģismā, kā, piemēram, *sabāzt vēderā* > *pīlikt vādaru* (*Juons: Radzi, kuo Reigas kungi i uorzemņiki grib pīlikt vādaru par veļti, a restoranūs i bārūs, kas jīm pīdar, pīcas uodas nu myusu nūplāstu*, Danskovīte 2008: 157), kur līdzīgi kā citos gadījumos tiek mainīta gan objektu raksturojošā darbība, gan notiek galotnes maiņa (no lokatīva uz akuzatīvu), tādējādi konkretizējot un liekot uzsvaru nevis uz darbības notikuma vietu, bet uz pašu objektu.

Tematiski līdzīga leksiskā modifikācija ir vērojama arī frazeoloģismā *dzīvot no zila gaisa un mīlestības* > *ai svieteitu iudini* i *zylu geisu iztikt* (*Skaidrite: Mes gimene tas katru ritu edam un esam apmierinati. Anne: Apmīrynuoti. Tu tuo, meitin, ai svieteitu iudini i zylu geisu izteiki*, Danskovīte 2008: 28), kur komponentu nomaiņa netieši izraisa komismu arī par Latgalei raksturīgo, dažkārt visai ārišķīgo reliģisko rituālu piekopšanu.

Ņemot vērā, ka Danskovītes lugās pārpratumi bieži vien notiek tieši pie galda,

tad jāpiemin arī krievu valodā fiksētā frazeoloģisma *cuđum, kak zocmb* > (*dzeivuoť*) *kuo gaškai* (Pīters: *Gudra – pate sanims lyľu naudu, a dzeivuos iz Annes kokla kuo gaška*, Danskovīte 2013d: 9) modifikācija. Pirmkārt, modifikācijā subjektam tiek piešķirta cita dzimte, sieviešu, kas Latgalei raksturīgo *gostūs išonu* lasītājam (skatītājam) liek asociēt ar sieviešu nodarbi. Otrkārt, pamatformas verba *cuđum* modifikācijai *dzeivuoť* piemīt lielāka izpaušmes intensitāte, jo semantiski tā ietver arī pamatformas īpašības, tādējādi liecinot par izteiktās domas ilglaicīgumu.

Visbeidzot komisma kontekstā ir jāatzīmē arī frazeoloģisma *runāt par deviņiem mēmiem* > *runuoť kuo aizvastam* (Mare: [...] *Juo dieļ i nadabovu dziediet „Panoramu” – runuoť kuo aizvastīs*, Danskovīte 2008: 22) leksikās modifikācijas izpaušme, kur autore ir ne tikai reducējusi komponentu skaitu par vienu vienību, bet mainījusi arī kopējo frazeoloģisma tēlainību. Šāds efekts tiek panākts, nomainot vārdu savienojumu pret vienu komponentu un mainot arī tā leksisko piederību, proti no lietvārda (ar īpašības vārdu) uz divdabja formu *aizvastam*, kas rada komismu tieši tā semantiskās nozīmes un tam ikdienā piešķirtās pazīmes apzīmējošā objekta dēļ, ko papildina arī paša komponenta daudznozīmība ārpus konteksta robežām.

Autores gramatiskās modifikācijas

Otro transformāciju tipu veido frazeoloģismi, kas autores valodā maina savas gramatiskās pazīmes. Kā jau iepriekš minēts, to ir krietni mazāk.

Viena no gramatiskajām modifikācijām raksturīgajām pazīmēm ir priedēkļu pievienošana, kas izsaka kādas objektam vai subjektam raksturīgas darbības noliegumu vai tieši otrādi – pastiprinājumu, piemēram, krievu valodas frazeoloģisma *наступитъ на хвост* > *iz astes (na)izkuopt* (Jezups: *Nazasyrdīs, es tev iz astes naižkuopu, a Brone*, Danskovīte 2008: 246) modifikācijā var vērot, ka autore verba *наступить* (uzkāpt) vietā ir lietojusi verbu ar prefiksu *na-*, kas ir darbības vārda nolieguma formas radītājs. Kontekstuāli tas rada komismu, jo nolieguma forma ne tikai maldina frazeoloģisma uztveres recipientu ar to, ka viņš nesagaida vēlamo, bet arī ar to, ka rodas dīvdomīgs konteksts.

Savdabīgāks un pavisam atšķirīgāks ir frazeoloģisma *galva griežas* > *golva (saza)grīžās* (Inese: *Kuods mozbārns? Tev moš nu uztraukuma par meitu precībuom golva sazagrīžuse*, Danskovīte 2008: 240) gramatiskā modifikācija. Šajā gadījumā netiek veidota nolieguma forma, bet gan perfekts verbs, kas tiek panākts ar komponentu dubultā priedēkļa *saza-* pievienošanu, tādējādi radot darbības pabeigtību.

Autores semantiskās modifikācijas

Semantiskās variācijas maina frazeoloģisma nozīmi, lai gan jebkura modifikācija vairāk vai mazāk izteikti veicina frazeoloģisma atkāpšanos no tā pamatnozīmes, kas minēta vārdnīcās, tomēr šī modifikācija nozīmes maiņas ziņā izpaužas spilgtāk.

Semantiskā modifikācija ir vērojama, piemēram, frazeoloģismā *kā sivēns*

‘netīrīgs, arī nevīžīgs cilvēks’ > *kuo syvans* ‘vienkārši, ātri’: *Ontans: Lai vylks mane beistuos – ka likšu ai vāzu – apsaveļs kuo syvans* (Danskovīte 2008: 8). Jāpiebilst, ka izteicienam *kuo syvans* kontekstā parādās arī citas nozīmes. Piemēram, *Lilita: Nav jou juobaroj kuo syvani. Vādzies tikai drusciņ pacīnuot* (Danskovīte 2008: 157), kur *kuo syvans/-i* nozīmē ‘pārmērīgi, uz nobarošanu’.

Semantiskā modifikācija ir vērojama arī piemērā *kuo bārns* ‘pārāk bezrūpīgs, naivs, bērnišķīgs; arī muļķīgs’ > *kuo bārns* ‘bailīgs’ (*Anne: Vot to ierglis, ka pilmu beistuos kuo bārns* (Danskovīte 2008: 8) un *Irena: Īspriciesem vitaminus, tī naškodies. Es ātri jam atraisēšu mieli, jam nu špriciem baile kuo bārnam* (Danskovīte 2013c: 17).

Par semantiskās nozīmes maiņu var runāt arī šādā frazeoloģismā *kā circenis aizkrāsnē* ‘bezurpīgi, bez bēdām’ > *kuo aizcepla cierciņš* ‘nabadzīgs’ (*Renārs: A es? Es izaveru švaki? Dēzija: Jius? Plyks kuo aizcepla cierciņš* (Danskovīte 2013e: 10), kur nozīmes maiņas motivācija liekas nesakarīga, tādējādi arī radot gan recipienta maldināšanu un gaidu horizonta nesasniegšanu, kas savukārt arī rada pašu komismu. Jāpiebilst, ka šajā piemērā ir vērojama arī leksikā modifikācija, proti *plyks kā baznīcas žurka* > *plyks kuo aizcepla cierciņš*, kur autore ir veikusi divu komponentu nomainīšanu, proti objekta atrašanās vieta tiek nomainīta no aukstas un sakrālas uz siltu un laicīgu, tādējādi radot kontrastu un divkāršu komismu.

Autores idiomātika

Danskovītes idiomātikai nav raksturīgi frazeoloģismi ar kādu noteiktu atslēgas vārdu lietojumu, bet tajā var izdalīt frazeoloģismus, kas atspoguļo kādu noteiktu tematisko loku, piemēram, raksturo kādas noteiktas dzimtes vai vecuma pārstāvjus.

Būtisku lomu frazeoloģisku savienojumu veidošanā ieņem frāzes, kas šķiet vispārlietotas dzīvajā valodā, bet netiek fiksētas ne latviešu frazeoloģijas, ne arī citās ar idiomām saistītās vārdnīcās. Iespējas noteikt saistītās nozīmes savienojuma avotu ir niecīgas, ja arī autora okazonālajai idiomai pastāv kāds iepriekš valodā izmantots ekvivalents, tad transformācijas un pārveidojumu ceļā, tas mainījis gan savu struktūru, iespējams, arī semantiku attiecīgi domai, ko rakstnieks vēlas izteikt savā tekstā.

Par pamatu frazeoloģismam bieži vien ir šabloniskas frāzes un plaši izmantoti vārdu savienojumi ar frazeoloģisku nozīmi, piemēram, *svīžuokas gales aizagribeit* ‘atrast sev kompāniju’ (*Tāvs: Siedi! Daleidi da munas meitas? Svīžuokas gales aizagrybeja*, Danskovīte 2008: 237), *kluot natikt* ‘nespēt kādu savaldzināt’ (*Oskars: Da beja vīna nu Bolvu. Bučuotīs i doncuot jai ai mani patyka, a da gola kluot natyku – izaruoda – jai beja vieļ i cyts bryugans*, Danskovīte 2013a: 3), *apženeit iz vītas* ‘būt pakļautam kādam darīt ko bez pašas ziņas, gribas’ (*Ontans: [...] bieģšu ātruok, a nā to apžēņies iz vītas, i acajiegt napaspiešu*, Danskovīte 2008: 13), *miele kuo izkaps* ‘aizvainojoša’ (*Valdis: Šmukums ir, a miele kuo izkaps*, Danskovīte 2013b: 9),

sābru dela ‘draudzīgi’ (*Mare: Toš tova Dainīte panims i myusu avīzes. Anne: Jā, jā. Sābru dela tok*, Danskovīte 2008: 74), (*nūgaršuo*) *kuo eksperimentam* ‘attaisnojoši’ (*Aļberts: A es varu nu kotras šķirnes nūgaršuo kuo eksperimentam – ka izdzeivuošu, to deries ļarga, ka saslišu kuojes – ražuošona juopuortrauc*, Danskovīte 2008: 185), *i zūbu navajadzēt* ‘mīksta, viegli sakošļājams’ (*Ontans: Labi kotletiņi. iest var, i zūbu navāk. Annei to saīt gorduoki*, Danskovīte 2013e: 14), *byut gona vasalai armejai* ‘daudziem pietikt kaut kā’ (*Lilita: Puordūs tev trīs muotītes i vīnu tievini. Jezups: Vīna tievine gona byutu i vasalai armejai*, Danskovīte 2008: 135) u. c. Iespējams, ka līdzīgi un pat identī frazeoloģismi sastopami citu autoru darbos, kas nav nosakāms pēc tā materiāla, ko sniedz vārdnīcas.

Daļai frazeoloģismu ir atrodams iespējama izcelsmes avots, kas liecina, ka autore patiesi esošu parādību pārņēmusi savā literatūrā kā frazeoloģijas veidošanas līdzekli. Piemēram, frazeoloģisms *zīdlapiņas jau kreit*, ņemot vērā konteksta nozīmi ‘kļūt vecākam’, iespējams, radies no tā, ka jauna meitene, sieviete savā ārējā skaistuma dēļ tiek pielīdzināta puķei, ziedam, kā arī tai raksturīgās īpašības tiek piedēvētas arī cilvēkam, proti ziedlapiņu nobiršana notiek tad, kad puķe pārzied vai novīst, savukārt uz cilvēku to var attiecināt, sasniedzot zināmu vecumu. Jāpiebilst, ka šāds frazeoloģisma lietojums nav nejaušs, jo Danskovītes lugās sievietes ir gan pensijas vecuma, gan arī jaunās paaudzes pārstāves, tāpēc šīs idiomaticas lietošana arī rada komismu.

Līdzīga autore idiomatica, kas attiecināma uz vecuma iestāšanos, ir skatāma arī citos autore frazeoloģismos, piemēram, *smiltis birst no pakaļas* (*Skaidrīte: Antonam jau smiltis birst no pakaļas, bet ko skatās! Un vēl šņabis*, Danskovīte 2008: 59), ņemot vērā konteksta nozīmi ‘vecums, drīz jāmirst’, kur *smiltis* rada asociāciju par kapiem. Vārda *pakaļa* lietojums parādās arī citos frazeoloģismos, piemēram, *pakalīte acastīpās* ‘apvelties’ (*Brone: [...] pakalīte to, pa celi īmūt, Domei jou pavusam acastīpuse*, Danskovīte 2008: 245).

Būtiski ir arī tas, ka šādi frazeoloģismi autore lugās parādās vairākas reizes, proti, ir autore frekventālīja, un parasti tiek attiecināti uz galvenajiem tēliem: Anni, kaimiņieni Mari. Tie tiek iekļauti vīriešu personāžu runā (autore valodā – *veceļu*), uzsverot izsmieklu, jokošanu par savu *buobu* tieksmi, centieniem būt jaunām, izveicīgām. Piemēram: *kuo mašīne ai dalītu bedzinu* ‘enerģiski’ (*Pīters: Saceju – vāk pajimt pa vīnai rumcinei nu Annes balzama butelītes – izreizes byutu kuo mašīne ai dalītu bedzinu*, Danskovīte 2008: 100), kur fiziskā spēka esamība tiek pielīdzināta tehniskiem procesiem; *cičīm aizjiugu uzlikt* ‘uzvilkt krūšturi’ (*Mare: Vādaru vaira iviļc! Čičīm aizjiugu izlīc*, Danskovīte 2008: 53), kur ģērbšanās process tiek pielīdzināts zirga iejūgšanai u. c.

Uz vecuma atspoguļošanu attiecināmi arī citi frazeoloģismi, piemēram, (*saleics*) *kuo vacuo kļūka* ‘būt vacam, stīvam, līku muguru’ (*Lūcija: Nakurksti pa vydu! Aizstāvs acarads, pazaver iz seve – saleics kuo vacuo kļūka, pakaļzdejuos kuojes vīn palykušs*, Danskovīte 2013d: 6), (*steiva*) *kuo vacuo rogona* ‘nebūt vairs

pietiekoši lunkanam darīt kādas darbības' (*Sīvasmuote*: [...] *Bārni naskur uorā, Vija aiznymta, a pate es steiva kuo vacuo rogana, navaru*, Danskovīte 2008: 156).

Uz noteiktam vecumam raksturīgām fiziskām spējām norāda arī frazeoloģisms *iztust vuordu 'ar grūtībām parunāt'* (*Anne: Vieļ jou lobs i zvīdys, bogats, meita apžanāta, bet jam tei viestule tuoda eisa. Apsaženiešūs, a jis labi, ka vīnu vuordu iztuss*, Danskovīte 2008: 20), *nūdzeit tvaiku 'pārvarēt entuziasmu kaut ko darīt'* (*Jezups: Senču laikus spieļoj? Nu, lai nūdzan drusku tvaiku*, Danskovīte 2008: 134).

Vecuma iestāšanās ietekmē arī prāta spējas, domāšanu, ko autore atspoguļo arī ar savas idiomātikas ieviešanu, piemēram, *vystas smadzenis*, 'mazas prāta spējas' (*Mare: Tān jou Anne ai mašini byus? Mare ai sovuom vystas smadzeniem var siediet koktā i rauduot*, Danskovīte 2008: 92), *cuoļa smadzani* 'mazas prāta spējas' (*Pīters: Nadūdet Marei vaira, jei jou suoka virtuvie runuot krīviskūs teikumus – tuotad jous cuoļa smadzani it klinā*, Danskovīte 2013c: 13). Komisks ir arī frazeoloģisms *kuo vuška pa teirumu* 'apjucis' (*Anne: So tu skraidī padzāruse kuo vuška pa teirumu. Dzārums nav pazuds*, Danskovīte 2013c: 19), kur aita stereotipiski tiek dēvēta par muļķīgu dzīvnieku (stūrgalvība, muļķīgums piemīt arī āzim – *stulbs, ietiepīgs kā āzis*), tādējādi arī veca cilvēka rīcība, domāšanas veids tiek attiecināts uz lauku dzīves reālijām.

Komisms parādās arī attiecību raksturojumā, kas lugu kontekstā īpaši akcentē kaimiņu savstarpējās attiecības tādos frazeoloģismos kā *kuo iz vusas dzeives* 'ar visu mantu, kas pieder' (*Veiramuote: Kuo ta jai vieļ vāk? Pazaver, kuodu mygu sataisejuse – kuo iz vusas dzeives – i fotografejas atnasuse, i driebes pīvylktas*, Danskovīte 2008: 193), (*siedēt*) *kuo sābru slūtai* 'traucējoši' (*Pīters: Mari, es iz muojuom, kuo tu te sieži kuo sābru slūta?* Danskovīte 2008: 91), *kuo vacai sumkai pazapraset liedza* 'doties līdzī kādam bez uzaicinājuma' (*Vija: Lobreit! To Lilita ai Juoni jou kluot? Veiramuote: Jā, i es kuo vacuo sumka pazaprasetu liedza* [...], Danskovīte 2008: 91) u. c.

Nobeigums

Danskovītes lugās var izdalīt vairākus komisma paņēmienu: *situāciju komisms*, ko pamatā veido pārpratoms, *darbības un uzvedības komisms*, kas atklājas groteskas veidā; *raksturu komisms* ar izteiktu hiperbolizāciju un *valodas komisms* kā izrunas īpatnības, asociācijas, valodas tipizācija, pārpratoms. Valodas komismā liela nozīme ir arī autores izmantotajai frazeoloģijai.

Danskovīte šobrīd ir vispieprasītākā un atzītākā komēdiju autore Latgalē. Autorei piemīt ļoti laba īpašība pētīt cilvēkus no malas, tādējādi bez lielākās piepūles atklājot tos arī savos darbos, ko pati autore dēvē par sadzīves komēdijām. Viņas komēdijās ir atspoguļota lauku dzīves ikdienas realitāte par vecu cilvēku likstām, cilvēku raksturiem un savstarpējām attiecībām, tādējādi ne tikai paskatoties uz to visu caur komisma prizmu, bet arī ironiski pasmejoties par sevi no malas un atklājot Latgales ēnas puses.

Danskovītes tekstā vārds gūst papildus emocionālās, stilistiskās un jēdzieniskās nozīmes, kuras nes arī kultūras informāciju kā valodas zīmes. Lingvokulturoloģiskā analīze atklāja, kā tās sasaucas ar komisma teorijas pamatnoteikumiem, jo asprātības izpaužas valodā un tieši caur to tiek atklāta latgaliešu valodas bagātība (īpaši autorei radītā idiomātika, frazeoloģismu leksiskās modifikācijas, baltinaviešu izlokse) un spilgtākās lauku dzīves realitātes iezīmes.

Analizējot Danskovītes lugas, jāsecina, ka tajās kā viens no dominējošajiem komisma veidošanas paņēmieniem izvirzās pārpratumi, kas lugu personāžus noliek ne tikai negaidītās situācijās, bet arī liek meklēt izeju no tām. Tieši tāpēc Danskovīte par vienu no sižeta virzīšanas veidiem izvēlas intrigu radīšanu, „iemetot” savus varoņus tādās situācijās, kas ne tikai aizrauj lasītāja (skatītāja) uzmanību, bet arī reizē ļauj pašai autorei manipulēt arī viņu gaidu horizontu, kura sasniegšana/ nenasniegšana bieži vien ir arī par iemeslu komisma radīšanai.

AVOTI

- Danskovīte (2008). *Lugas*. Rēzekne: GIRG Z. s. Jākupāni.
Danskovīte (2013a). *Lauku kūrorts pilsātnīkim*. [manuskripts]. 23 lpp.
Danskovīte (2013b). *Ontans i rodne*. [manuskripts]. 17 lpp.
Danskovīte (2013c). *Ontans i sābri*. [manuskripts]. 25 lpp.
Danskovīte (2013d). *Ontans i Zīmassvātki*. [manuskripts]. 16 lpp.
Danskovīte (2013e). *Prece ai zatanu*. [manuskripts]. 16 lpp.

LITERATŪRA

- Blaua, Līga. (2010). Latgalietis nav čangalis! *Ieva* 44. 3. novembrī. 8–10.
Eco, Umberto (1984). *The role of the reader: Explorations in the semiotics of Texts* (Advances in Semiotics). Bloomington (Ind.): Indiana University Press.
Laua, Alīse, Ezeriņa, Aija, Veinberga, Silvija. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 2000.
Laua, Alīse (1992). *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne.
Laua, Alīse (2008). *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca* 1–2. Rīga: Avots.
Lukaševičs, Valentīns (2007). *Aktuāli literatūras teorijas jautājumi*. Rīga: LVAVA. 28–31.
Mīlenbahs, Kārlis, Endzelīns, Jānis (1923–1932) *Latviešu valodas vārdnīca*. <http://www.ailab.lv/MEV/servlet/Login>, sk. 01.02.2018.
Ozols, Arturs (1959). Latviešu tautasdziesmu frazeoloģijas pamatjautājumi. *LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti X*. Rīga: Zinātne. 201–235.
Reķēna, Antoņina (1998) *Kalupes izloknes vārdnīca* 1–2. Rīga: Latviešu valodas institūts.
Šuplinska, Ilga (2009). Komisma elementi Ontona Rupaiņa prozā. *Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali* 1. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 143–154.
https://www.lu.lv/filol/latgalistica/doc/LKM_1.pdf, sk. 01.02.2018.

Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgolys lingvoteritorialuo vuordineica. Lingvoterritorial Discionary of Latgale II*. Rēzekne: Rēzeknis Augstškola.

Баранов, Анатолий, Добровольский, Дмитрий (2008). *Аспекты теории фразеологии*. Москва: Знак.

Маслова, Валентина А.(2004). *Лингвокультурология*. Москва: Академия.

